

Н. О. Базиляк, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ВЕКТОРІВ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З'ясовано, що з переходом цивілізації в постіндустріальну стадію, яку визначають як інформаційне суспільство, освіта обіймає одне з перших місць серед чинників розвитку людства. Провідні країни світу, які обрали шлях інноваційного економіки, заснованої на знаннях, визначають систему освіти як локомотив побудови такої економіки. Освіта уособлює суспільно організований та унормований процес постійної передачі попередніми поколіннями наступникам соціально-значущого досвіду. Освіта стає процесом, що відбувається протягом усього активного життя особистості.

Обґрунтовано, що під освітою розуміється процес оволодіння системою знань і умінь, вироблених людством, формування на цій основі гуманістичного світогляду, пізнавальних здібностей, свідомості людини та норм поведінки. Освіта є соціальною підсистемою, що має свою структуру до якої входять такі основні елементи: навчально-виховні установи як соціальні організації та навчальний процес як вид соціокультурної діяльності. Гуманізація освіти передбачає орієнтацію освітньої системи та всього освітнього процесу на розвиток та становлення відносин взаємної поваги учнів та педагогів, заснованого на повазі прав кожної людини.

Гуманітаризація освіти орієнтує на освоєння змісту освіти незалежно від його рівня та типу, що дозволяє охоче вирішувати головні соціальні проблеми, вільно спілкуватися з людьми різних національностей та будь-яких професій, добре знати рідну мову, історію та культуру. Зазначено може втілюватися практично різними способами, наприклад, через групування студентів за успішністю, поділ навчальних дисциплін на обов'язкові та вибіркові, складання індивідуальних планів та освітніх маршрутів для окремих студентів тощо.

Означено, що багатоваріантність вищої освіти означає створення в освітній системі умов вибору та надання кожному суб'єкту шансу до успіху, стимулювання студентів до самостійного вибору та прийняття відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного та самостійного мислення. Важливою є організація багатоетапного освітнього процесу, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям та інтересам молодої людини.

Доведено, що одна з відмінних рис сучасної вищої освіти – перехід від державного до суспільно-владного управління освітою, а основна ідея державно-громадського управління освітою полягає в тому, щоб об'єднати зусилля держави та суспільства у вирішенні проблем освіти, надати педагогам та студентам більше прав та свобод у виборі змісту, форм та методів організації навчального процесу, у виборі різних типів закладів вищої освіти. Вибір права і свободи робить молоду людину як об'єктом вищої освіти, а її його активним суб'єктом, самостійно визначаючим свій вибір широкого спектра програм, навчальних закладів, типів відносин.

Ключові слова: трансформація, управлінські підходи, система, заклади, вища освіта, соціально-гуманітарні вектори, формування, реформування.

N. O. Bazyliak. Transformation of modern management approaches in the formation and implementation of social and humanitarian vectors of reforming the higher education system

It was found that with the transition of civilization to the post-industrial stage, which is defined as the information society, education occupies one of the first places among the factors of human development. The leading countries of the world, which have chosen the path of an innovative economy based on knowledge, define the education system as a locomotive for building such an economy. Education represents a socially organized and standardized process of continuous transmission of socially significant experience by previous generations to their successors. Education becomes a process that takes place throughout the active life of an individual.

It is well-founded that education means the process of mastering the system of knowledge and skills developed by mankind, the formation of a humanistic worldview, cognitive abilities, human consciousness and norms of behavior on this basis. Education is a social subsystem that has its own structure, which includes the following main elements: educational institutions as social organizations and the educational process as a type of socio-cultural activity. Humanization of education involves the orientation of the educational system and the entire educational process towards the development and formation of relations of mutual respect between students and teachers, based on respect for the rights of each person.

Humanization of education focuses on mastering the content of education, regardless of its level and type, which allows you to willingly solve the main social problems, communicate freely with people of different nationalities and any professions, and know your native language, history and culture well. This can be implemented in practically different ways, for example, through the grouping

of students according to academic performance, the division of educational disciplines into mandatory and optional, drawing up individual plans and educational routes for individual students, etc.

It was determined that multivariate higher education means creating conditions for choice in the educational system and giving each subject a chance to succeed, encouraging students to make independent choices and make responsible decisions, ensuring the development of alternative and independent thinking. It is important to organize a multi-stage educational process that provides the opportunity to achieve at each stage of education the level of education that corresponds to the capabilities and interests of a young person.

One of the distinctive features of the modern education system is the transition from state to state-public management of education. The main idea of state-public management of education is to unite the efforts of the state and society in solving educational problems, to give teachers, students, and parents more rights and freedoms in choosing the content, forms and methods of organizing the educational process, in choosing different types of educational institutions. The choice of law and freedom as an individual makes a person not only an object of education, but also an active subject, independently determining his choice of a wide range of programs, educational institutions, and types of relationships.

Key words: transformation, management approaches, system, institutions, higher education, social and humanitarian vectors, formation, reformation.

Постановка проблеми. Освічена молода людина уособлює особистість, яка не тільки вміє орієнтуватися в основних сферах життєдіяльності, з високим рівнем розвинених здібностей, а й людиною, що має сформовано світогляд і моральні принципи. Здобуття освіти може бути предметом особливих діяльностей, а саме програмування управлінських дій у сфері освіти, прогнозування культурно-історичних та соціальних наслідків нових освітніх реформ та інновацій у сфері освіти.

Державний характер системи освіти означає, передусім, що в країні проводиться єдина державна політика у сфері освіти, зафіксована у відповідному законі, а успіхи України у соціально-економічній, політичній, міжнародній сферах пов'язуються з успіхами в системі освіти. Пріоритетність вищої освіти необхідна також для першорядного вирішення матеріальних, фінансових проблем суспільства. Зміст освіти – одне із компонентів процесу навчання, а також система наукових знань, теорій, навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних надбань сучасної молоді, формування світогляду, моралі та поведінки, підготовку до життя, до праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно з твердженнями сучасних дослідників, заклад вищої освіти закладає той базовий інтелектуальний потенціал, який дозволить її студентам безперервно адаптуватися до нових соціально-економічних та соціокультурних умов життя. Особливо це актуально у сучасних умовах, і від того, якою мірою будуть дотримані етногенетичні, етнокультурні, етносоціальні традиції, системи безперервної освіти залежить виховання громадян нового покоління, здатних не лише нести відповідальність за реформи, а й бути їх активними лідерами, провідниками, виконавцями.

Ефективна система управління у вищій освіті націлює не на просту трансляцію рішень, що приймаються міністерством, а на користь її успішного функціонування та розвитку, на створення найбільш сприятливих умов для ефективної, високомотивованої спільної діяльності [2]. Здійснюючи своєчасний і не порушувачий прав та свобод викладачів контроль, система внутрішньоуніверситетського управління надає керованим об'єктам необхідні та вельми цінні управлінські послуги. Усі вони мають бути спрямовані на здійснення провідної суспільної функції, на вирішення завдань виховання та освіти у реалізації державної соціально-гуманітарної політики.

Метою статті є обґрунтування сучасних управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу, дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Діяльність з управління навчально-виховними процесами в вищій школі значно відрізняється від роботи керівників установ чи підприємств. Вона набуває конкретного сенсу лише тоді, коли наповнюється реальним педагогічним змістом та спрямована на вдосконалення навчально-виховного процесу та на кінцевий результат – розвиток молоді особистості. Ці проблеми особливо загострилися в останнє десятиліття, коли різноманіття форм власності створило сприятливе середовище, що дозволяє закладам вищої освіти найповніше реалізувати свої освітні та виховні можливості у системі багаторівневої, безперервної освіти.

Державний характер управління системою вищої освіти закріплений сукупністю гуманістичного характеру освіти, пріоритетом загально-управлінської діяльності в системі освіти особистості, поняття цінностей життя і здоров'я людини, вільного розвитку особи. Важливою також є єдність загальнодержавного, культурного та освітнього простору, захист системою освіти національних культур та місцевих культурних традицій в умовах держави, загальнодоступність вищої освіти. Характер управління вищою освітою уособлює також лу дотриманні органами публічної влади гарантій прав громадян України на вищу освіту.

Органи публічної влади проводять державну політику шляхом дотримання освітніх стандартів, що включають загальнодержавний та місцевий компоненти із встановленням обов'язкового мінімуму змістовних програм, максимального обсягу навчального навантаження. Завдання органів управління вищою освітою полягає

у формальному забезпеченні гарантій та умов самовизначення і самореалізації молоді особистості. Для сучасного стану системи управління освітою найбільш характерний процес автономії, зосередження зусиль на вирішенні конкретних фінансових, кадрових, матеріальних, організаційних проблем.

Суспільно-владний характер управління системою вищої освіти виявляється в тому, що поряд з органами публічної влади створюються громадські органи, до яких входять представники батьків та громадськості. Їхня участь в управлінні створює реальні передумови для створення атмосфери наукового пошуку та тривалого психологічного клімату в колективі закладу вищої освіти [4]. На державному та місцевому рівнях можуть з ініціативи закладів вищої освіти створюватись різні асоціації, а також регіональні ради громадськості. Одним із найважливіших показників посилення громадського характеру управління вищою освітою є роздержавлення системи освіти та диверсифікація освітніх інституцій.

Істотні особливості управління новою освітньою системою визначаються і тим, що мають складну структуру, основними підсистемами сучасної освіти є педагогічна, технологічна, організаційна, економічна, які перебувають у складній взаємодії між собою та з іншими сферами суспільного життя. Системність, цілісність управління вищою освітою багато в чому забезпечується розвитком теоретичних та методологічних основ освіти у сучасному світі. Якщо в еволюційні періоди розвитку сфер суспільного життя їх методологічні та загальні теоретичні підстави зазвичай не піддаються аналізу та часто навіть не рефлексуються, то в періоди революційних змін, кризи старих систем та виникнення принципово нових, ці підстави зазвичай оголюються, піддаються аналізу та переосмисленню.

Тому вдосконалення підходів управління вищою освітою та побудова практики на цих засадах є важливим принципом управління, де важлива, перш за все, управлінська інформація, яка необхідна для оптимального функціонування керованої підсистеми. Якщо всі галузі економіки та культури виробляють ті чи інші матеріальні та духовні цінності для людини, то система вищої освіти зайнята, по суті, виробництвом самої людини, всебічним розвитком її життєвих сил. Основними особливостями управління сучасною освітньою системою, що визначають її стратегічні орієнтири, є необхідність проведення активної політики щодо розвитку нової освітньої системи як на загальнодержавному рівні, так і на міжнародному, глобальному рівнях.

Особливістю управління сучасною освітою є необхідність залучення до вирішення проблем освіти різних соціальних інститутів, зростання ролі освітніх інституцій в організації та підтримці вищої освіти. Подальший розвиток принципу автономії освітніх установ як базисного принципу управління сучасною освітньою системою, що дозволяє освітнім інституціям самостійно вирішувати такі питання управління освітнім процесом, як вибір освітнього процесу, як вибір освітніх методик та технологій, визначення структури та складу зайнятого персоналу, джерела фінансування. Розвиток конкурентного освітнього середовища, створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління вищою освітою.

Важливим принципом управління освітою за умов розвитку ринку освітніх послуг є необхідність фіксації вимог до якості освіти та розвитку системи контролю над виконанням цих вимог. Принципово нові соціо-економічні умови розвитку суспільства вимагають нових підходів до вирішення глобальних проблем сучасності, але при цьому відкривають і можливості нового бачення. Однією з таких проблем є проблема трансформації системи гуманітарної освіти, оскільки вона моделює ті відносини, які відбуваються в суспільстві. Гуманітаризація освіти забезпечується зверненням навчальних закладів до світової культури, історії, духовних цінностей, підвищення статусу гуманітарних предметів визначається їх поновленням, звільненням від прагматичного раціоналізму.

Усвідомлення та реалізація соціально-гуманітарного знання стало для українського суспільства сьогодні завданням виживання. Адже результатом засвоєння гуманітарних знань мають стати стійкі ментальні структури, що відображають реальні соціальні процеси та дозволяють ефективно використовувати пізнання соціальних закономірностей. З одного боку, соціально-гуманітарне знання та освіта визнаються квінтесенцією інформаційної цивілізації XXI ст., а з іншого боку – всупереч думці науково-освітньої спільноти, соціально-гуманітарне знання та вища освіта робляться одностороннім, порушуючи цілісність, комплексність освітнього впливу на молоду людину.

Трансформація соціально-гуманітарної освіти стає визначальним вектором демократизації та гуманізації, засобом встановлення оптимальних співвідношень між потребами суспільства в освітньому потенціалі та особистісною орієнтацією кожної молоді людини. Модернізація системи соціально-гуманітарної освіти повинна бути пов'язана з наданням їй властивостей відкритості, здатності інтегрувати в себе кращі та актуальні елементи світового знання і досвіду [1]. При цьому необхідно не втрачати, а зберегти те цінне, що вже накопичено в розвитку суспільної та освітньої систем України, соціально-гуманітарним вектором, що визначає напрямок всієї модернізації освіти, стає перерозподіл теоретичного та практичного знання у змісті освіти.

Сьогодні цілям забезпечення потреби та права громадян на здобуття освіти будь-якого рівня на місці свого проживання або професійної діяльності є поширення дистанційного навчання. Основний чинник, що зумовлює постановку нових теоретичних та практичних завдань – розрив між очікуваними та реальними результатами шкільної освіти, що виявляється у недостатньому рівні підготовленості випускників школи до навчання у закладах вищої освіти.

Ідея гуманітаризації освіти розкривається і через загальні підходи для її здійснення, особлива роль у задоволенні зазначених вище суспільних потреб належить особистісно-орієнтованій освіті. Завдання навчання полягає в тому, щоб забезпечити індивідуальну зону творчого розвитку та самореалізації, необхідно формувати власну інформаційну культуру та організувати умови для формування інформаційної культури педагогічного колективу закладу вищої освіти. Надзвичайно важливо зважати на інформаційну потребу педагогічних працівників, створювати інформаційний сервіс для задоволення потреб педагогічного колективу.

Гуманізація процесу навчання як обов'язковий елемент включає гуманітаризацію змісту освіти, що розглядається не тільки як збільшення питомої ваги гуманітарних предметів, а як процес формування у молоді уявлень про цінність кожної людської індивідуальності, усвідомлення себе як особистості і одночасно своєї приналежності до суспільства, соціуму і природі загалом. Потрібно, перш за все, всебічний розвиток світоглядної, наукової, духовно-моральної, морально-патріотичної, етичної культури, вона передбачає розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти, посилення уваги гуманітарним методам пізнання дійсності.

В сучасних умовах, коли на перше місце в орієнтації молодих людей вийшли цінності матеріального споживання та соціального розселення за принципом елітарності, коли є ознаки, що свідчать про прагнення особистості уникати соціуму, труднощі кожному за знайти себе, гуманітаризація освіти є одним із найважливіших засобів об'єднання людей, їх самовдосконалення на основі багатства національної культурної спадщини. В цілому, суспільство не в змозі успішно розвиватися, не вирішивши питання про гуманістичний ідеал і ціннісні устремління людини, умовою виживання та вдосконалення сучасної цивілізації є розвинена гуманітарна культура.

Гуманітаризація освіти є сьогодні основними стратегічними напрямками діяльності закладів вищої освіти, впровадження цієї ідеї у навчально-виховний процес утруднено, перш за все, недостатньою розробленістю сутності гуманітаризації освіти як соціально-педагогічного феномену. Сучасне соціальне замовлення вимагає адаптувати систему освіти до ринку праці, створити умови для більш усвідомленого професійного самовизначення студентів [3]. Сьогодні вивчення основ широкого спектра наук замінюється отриманням інформації з різних галузей знань та життєвих сфер, практикується створення спеціалізованих шкіл та профільних класів, виховання орієнтує молодих людей на кар'єрне зростання, що замінило зростання особистісне.

Процеси ці пояснюються орієнтацією сучасної системи освіти ринку праці, оскільки майбутнє людини почало пов'язувати з його можливістю знайти своє місце у світі професій – професій престижних, необхідних суспільству. У нових соціально-економічних умовах все актуальніше стає проблема профільної підготовки молоді, пов'язана із забезпеченням соціального та професійного самовизначення та наступним вступом до самостійної професійної діяльності. Управлінській діяльності в системі вищої освіти приділено змістовну сторону диференційованого навчання, однак, дидактичні умови профілізації гуманітарної освіти залишаються недостатньо розробленими в сучасній парадигмі гуманітарної освіти.

Висновки із досліджуваного матеріалу і перспективи подальших розвідок в цьому напрямку. Система вищої освіти сьогодні не вирішує багато соціально-гуманітарних проблем, поки немає достатнього наукового обґрунтування і готового до реалізації змісту навчання, не визначено необхідного рівня загальної та передпрофесійної компетентності, достатнього для отримання вищої освіти. Молодий фахівець ХХІ століття – це різнобічно освічений, нестандартно мислячий, що має широкий кругозір, як природничо-науковий, так і гуманітарний, професіонал, цивільно активний, духовно і морально підготовлений до роботи за обраною спеціальністю.

Випускник закладу вищої освіти повинен знати собі ціну на ринку праці, здатний, якщо вимагатимуть обставини, вільно міняти спеціалізацію в рамках певного напрямку. Він має бути психологічно та педагогічно підготовлений, вміти будувати міжособистісні стосунки, поважати думку інших, бути толерантним, здатним знаходити виходи зі складних виробничих та побутових конфліктних ситуацій. Адже, основний капітал сучасної молоді уособлює високорозвинене почуття відповідальності перед суспільством, сім'єю, колективом і, звичайно, перед самим собою, бо об'єктивна самооцінка власних особистісних якостей – життєбудівна категорія.

Список використаних джерел:

1. Костюк І. Державне управління в Україні в період реалізації адміністративної реформи: основні поняття та категорії. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf
2. Мамонов І. Публічне управління, державне управління, соціальна політика і місцеве самоврядування як складові соціального управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf
3. Парубчак І. О. Основні аспекти сучасних суспільно-політичних та управлінських відносин у системі міжнародного співробітництва. *Вісник Академії митної служби України. Серія : «Державне управління»*. 2013. Вип. 1(8). С. 170–177.
4. Parubchak Ivan, Smolinska Olesia, Marzalek-Kawa Joanna. Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational revive, Poland*. Vol. 58, № 4, p. 109–122. /<https://tner.polsl.pl/e58/a8.pdf>

References:

1. Kostyuk I. (2013), “Derzhavne upravlinnya v Ukrayini v period realizatsiyi administratyvnoyi reformy: osnovni ponyattya ta katehoriy” [Public administration in Ukraine during the period of implementation of administrative reform: main concepts and categories], journal *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya* [Public administration and local government], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf [Ukraine].
2. Mamonov I. (2012), Publichne upravlinnya, derzhavne upravlinnya, sotsial'na polityka i mistseve samovryaduvannya yak skladovi sotsial'noho upravlinnya [Public administration, public administration, social policy and local self-government as components of social management], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf [Ukraine].
3. Parubchak I. O. (2013), “Osnovni aspekty suchasnykh suspil'no-politychnykh ta upravlins'kykh vidnosyn u systemi mizhnarodnoho spivrobitnytstva” [“The main aspects of modern socio-political and managerial relations in the system of international cooperation”], bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. *Seriya Derzhavne upravlinnya* [Series Public Administration], vol. 1(8), pp. 170–177 [Ukraine].
4. Parubchak Ivan, Smolinska Olesia, Marzalek-Kawa Joanna (2020), Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational revive*, Vol. 58, № 4, p. 109–122 [Poland].